

LIETUVOS ISTORIJOS INSTITUTAS

LIETUVOS
ISTORIJOS
METRAŠTIS
2009 metai

2

LI
LEIDYKLA

Vilnius 2010

LITHUANIAN INSTITUTE OF HISTORY

THE YEAR-BOOK
OF LITHUANIAN
HISTORY

2009

2

Vilnius 2010

LITAUISCHES INSTITUT FÜR GESCHICHTE

JAHRBUCH
FÜR LITAUISCHE
GESCHICHTE

2009

2

Vilnius 2010

UDK 947.45
Li 237

Žurnalo leidybą finansavo

LIETUVOS MOKSLO TARYBA

NACIONALINĖ LITUANISTIKOS PLĖTROS 2009–2015 METŲ PROGRAMA

Redakcinė kolegija:

Egidijus ALEKSANDRAVIČIUS
Vytauto Didžiojo universitetas

Alfonsas EIDINTAS
Vilniaus universitetas

Jan JURKIEWICZ
Adomo Mickevičiaus universitetas Poznanėje

Zigmantas KIAUPA (pirmininkas)
Lietuvos istorijos institutas

Česlovas LAURINAVIČIUS
Lietuvos istorijos institutas

Ingė LUKŠAITĖ
Lietuvos istorijos institutas

Bronius MAKAUSKAS
Lenkijos MA istorijos institutas

Jolita MULEVIČIŪTĖ
Kultūros, filosofijos ir meno institutas

Rimvydas PETRAUSKAS
Vilniaus universitetas

Edmundas RIMŠA
Lietuvos istorijos institutas

Jolita SARCEVIČIENĖ (sekretorė)
Lietuvos istorijos institutas

Vladas SIRUTAVIČIUS
Lietuvos istorijos institutas

Saulius SUŽIEDĖLIS
Milersvilio universitetas

Joachim TAUBER
Nordost-Institut Liuneburge

Šio žurnalo straipsnių pavadinimai ir santraukos cituojami duomenų bazėse:

Articles appearing in this journal are abstracted and indexed in:
HISTORICAL ABSTRACTS. AMERICA: HISTORY AND LIFE.
EBSCO Publishing

ISSN 0202-3342

© Lietuvos istorijos institutas, 2010
© Straipsnių autoriai, 2010

MOKSLO GYVENIMAS

LIETUVOS ISTORIJOS INSTITUTO MOKSLINĖS VEIKLOS 2009 METAIS APŽVALGA

2009 m. Lietuvos istorijos instituto mokslinė veikla vyko, viena vertus, mokslo reformos, kita vertus, ekonominės krizės ir mažinamo finansavimo sąlygomis. Reikėjo derinti įprastą darbą organizuojant ir atliekant tyrimus su aktyviu dalyvavimu rengiant naująjį „Lietuvos Respublikos Švietimo ir mokslo įstatymą“ (priimtas 2009 m. balandžio 30 d. Nr. XI-242). Sutelkus humanitarinių institutų veiklą pavyko pasiekti, kad būtų priimti institutų kaip savarankiškų mokslo įstaigų funkcionavimui palankūs įstatymo straipsniai (pirmiausia įstatymo 3 straipsnio 3 paragrafas: „Valstybė teikia lituanistikos tyrimams ir studijoms, sprendžiantiems esminius tautos tapatybės išsaugojimo, stiprinimo ir jos raidos uždavinius, strateginį prioritetą. Mokslo ir studijų institucijos, kiek jos dalyvauja įgyvendinant šį prioritetą, laikomos vykdančiomis strateginės reikšmės veikla“). Remiantis Instituto veiklos analize „Lietuvos humanitarinių ir socialinių mokslų institucijų konsolidavimo ir plėtros“ studijoje pateiktas teigiamas LII veiklos vertinimas, be abejo, turėjo įtakos tam, kad mūsų kaip savarankiškos institucijos statusas buvo pripažintas. Lietuvos Respublikos Vyriausybė 2009 m. gruodžio 23 d. nutarimu Nr. 1793 patvirtino naujus Lietuvos istorijos instituto įstatus. Juose skelbiama Instituto misija – „plėtojant fundamentinius ir taikomuosius tyrimus tirti lietuvių tautos, Lietuvos visuomenės, jos kultūros, ūkio, valstybingumo raidą, kaupiti, sisteminti ir skleisti dokumentinį ir nematerialųjį istorinį paveldą; savo tyrimų rezultatais prisidėti prie pilietinės visuomenės kūrimo, visuomenės istorinės kultūros ir kritinio diskurso formavimo, kultūrinės tapatybės išsaugojimo, kartu su universitetais rengti istorijos ir etnologijos tyrėjus, formuoti Lietuvos istorijos ir etnologijos mokslų

strategiją, aktyviai dalyvauti kuriant žinių visuomenę, plėsti ryšius su tarptautine tyrimų erdve“. Be to, pažymima, kad Institutas „įgyvendina lituanistikos prioritetą ir turi ypatingos nacionalinės svarbos statusą“. Toks statusas įpareigoja mus siekti dar aukštesnės tyrimų kokybės, būti dinamiškiems organizuojant ir koordinuojant tyrimus, plėtojant taikomąją veiklą.

Metai buvo labai svarbūs Instituto perspektyvai ir pažymėtina, kad, nepaisant reformos, finansinių sunkumų, strategines metų užduotis įvykdėme.

2009 m. Institute humanitarinių mokslų daktaro disertaciją gynėsi vienas mokslininkas.

A. Katilius 2009 m. gegužės 26 d. apgynė eksterneu parengtą disertaciją „Katalikų dvasininkijos rengimas Seinų (Augustavo) vyskupijoje XIX a. – XX a. pradžioje“.

Doktorantūros studijas Institute tęsia istorikai Olga Mastianica, Andrea Griffante, Alfredas Rukšėnas, etnologės Veronika Gribauskaitė ir Loreta Martynėnaitė. 2009 m. į istorijos krypties doktorantūros studijas priimtos 2 doktorantės: archeologė Dovilė Urbonavičiūtė ir istorikė Živilė Mikailienė.

2009 m. pradėjus įgyvendinti podoktorantinių studijų programą, Institute stažuotis norą pareiškė ir LMT organizuotą konkursą laimėjo 3 mokslininkai-stažuotojai: Živilė Nedzinskaitė, Saulius Grybkauškas, Gediminas Lesmaitis.

Ataskaitiniais metais Instituto mokslininkai parengė ir paskelbė 22 (2008 m. – 23, 2007 m. – 19) dideles publikacijas: iš jų šiemet mus pradžiugino viena istorijos sintezė – „Lietuvos istorijos“ IV tomas, 6 monografijos ir 1 studija, išleistas naujas 1 kolektyvinės monografijos leidimas, net 10 didelių šaltinių publikacijų, iš jų net trys – Lietuvos Metrikos tomai, 1 straipsnių rinkinys. Taip pat parengtos ir išleistos 8 kitos mokslinės knygos, priskirtinos smulkiems leidiniams. Kaip matyti, didelių publikacijų skaičius, palyginti su praėjusiais metais, yra beveik toks pat ir atitinka vidutinį Instituto mokslininkų kasmet išleidžiamų knygų skaičių. Įvairiuose moksliniuose leidiniuose 2009 m. paskelbti 254 straipsniai ir kitos mokslinės publikacijos (2008 m. – 181); iš jų recenzuojamuose leidiniuose paskelbta 114 straipsnių (2008 m. – 133, 2007 m. – 104 straipsniai).

Praėjusiais metais, apibendrinant mokslinių tyrimų rezultatus, buvo pasidžiaugta, kad pavyko įveikti paskutiniųjų dvejų metų publikuotų mokslinių darbų mažėjimo tendenciją. 2009 m. prasidėjusi tendencija tęsėsi, tačiau sumažėjęs publikacijų recenzuojamuose leidiniuose skaičius kelia nerimą. Tikėkimės, kad tai tik laikinas reiškinys. Publikacijos liudija, kad visos Instituto programos nuosekliai dirba ir skelbia savo

tyrimų rezultatus. Ypač sėkmingai Institutas įgyvendina savo uždavinį Lietuvos istorijos šaltinių, tarp jų ir Lietuvos Metrikos, publikavimo srityje, bet daugiau mokslinio aktyvumo norėtųsi iš kai kurių Archeologijos, Miestų tyrimų, XX a. istorijos skyrių mokslininkų.

Kaip įprasta 2009 m. išleisti keturi Instituto tęstiniai leidiniai: *Lietuvos istorijos metraštis* (du numeriai), *Lietuvos archeologija*, *Lithuanian Historical Studies*, tačiau vėluoja *Lietuvos etnologijos* leidimas, nes niekaip nepavyksta sustyguoti redakcinės kolegijos darbo. Nuolat jaudinantis, kad gali nelikti kur skelbti savo darbų, vis dėlto sunkiai sekasi komplektuoti eilinius Instituto tęsinių leidinių numerius.

Tiek leidžiant Instituto tęsinius leidinius, tiek ir kitus Instituto mokslininkų parengtus mokslinius darbus, svariai prisidėjo Instituto leidykla. 2009 m. LII leidykla dirbo ypač įtemptai ir išleido net 22 knygas, leidžiant dar 4 bendradarbiauta su kitomis leidyklomis. Publikuojant Instituto mokslininkų darbus nuolat bendradarbiaujama su „Diemedžio“, „Versus Aureus“, „Baltų lankų“, Dailės akademijos, „Minties“ leidyklomis.

Lietuvos istorijos institutas 2009 m. surengė tris svarbias tarptautines konferencijas. Šie metai buvo ypatingi tuo, kad net dvi konferencijas surengėme užsienyje. Viena iš jų – tarptautinė mokslinė konferencija „Laisvė, valdžia ir tapatybė Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje: Respublikos palikimas ir pamokos“ – įvyko Londono universiteto kolegijoje (*University College London*). 2009 m. spalio 21 d. ją organizavo Londono universiteto kolegija, Lietuvos Respublikos ambasada ir Lietuvos istorijos institutas. Konferencijoje buvo perskaityta 12 pranešimų. Dalyvavo mokslininkai iš Lietuvos, Didžiosios Britanijos, JAV, Vokietijos, Lenkijos ir Baltarusijos. Konferencijos medžiagą planuojama publikuoti žurnale „Central Europe“.

Kita konferencija – „Čekai-lietuviai ir Vidurio Europos moderniosios istorijos vektorius“ – surengta Prahoje 2009 m. balandžio 9–10 d. kartu su Prahos Karolio universitetu ir Vilniaus universitetu. Konferencijoje perskaityta 20 pranešimų, iš jų 7 skaitė mūsų Instituto mokslininkai.

Lietuvoje surengėme vieną reprezentatyvią tarptautinę konferenciją, skirtą Liublino unijos jubiliejui (2009 m. lapkričio 19–20 d.). Ją rengėme kartu su Nacionaliniu muziejumi LDK valdovų rūmais, Vilniaus universiteto Istorijos fakulteto Senovės ir vidurinių amžių istorijos katedra, Lenkų institutu Vilniuje, VšĮ „Vita Antiqua“. Konferencijoje perskaityti 27 pranešimai.

Be šių tarptautinių konferencijų, buvo surengti keli seminarai. 2009 m. vasario 5 d. įvyko apskrito stalo diskusija su Rusijos istorikais tema „Šimtmečius greta. Lietuvos ir Rusijos istoriniai ryšiai iki 1991 m.“, kurią organizavo Lietuvos istorijos institutas bendradarbiaudamas su Vilniaus universitetu, Lietuvos Respublikos užsienio reikalų ministerija bei Rusijos Federacijos ambasada Lietuvoje. Lietuvos istorijos institute 2009 m. vasario 20–22 d. vyko *Volkswagen* fondo remiamo projekto „Kultūrinių

prasmų institucionalizavimas: istorijos mokytojai kaip tarpininkai tarp kolektyvinės ir individualios atminties Gruzijoje, Kirgizijoje ir Lietuvoje“ seminaras. 2009 m. spalio 30 d. Europos humanitarinio universiteto Išplėstinių studijų ir švietimo centras bei Lietuvos istorijos institutas surengė tarptautinį „apskritą stalą“ „Molotovo-Ribentropo paktas ir Vidurio Rytų Europos tautų likimai“.

Apskritai Instituto mokslininkai 2009 m. konferencijose perskaitė 119 mokslinių pranešimų. Iš jų Lietuvoje regioninėse konferencijose – 48, tarptautinėse – 24, užsienyje – 47. Didėja ne tik mokslininkų aktyvumas apskritai, bet ir daugiau pranešimų perskaitoma konferencijose užsienyje. Mokslininkai pranešimus skaitė Anglijoje, Baltarusijoje, Čekijoje, Indijoje, Latvijoje, Lenkijoje, Moldovoje, Rusijoje, Suomijoje, Ukrainoje, Vokietijoje vykusiose konferencijose.

Mokslinė veikla buvo organizuota pagal Institutui patvirtintas mokslo veiklos kryptis. Fundamentinių mokslų srityje: 1. Lietuvos visuomenės ir valstybės raida iki XXI amžiaus pradžios (istorija ir istoriografija, pagalbiniai istorijos mokslai ir kita). 2. Lietuvos archeologija, proistorės tyrimai. 3. Lietuvos etnologija: kultūrinis, socialinis ir teritorinis tapatumas. Taikomųjų mokslų srityje: Lietuvos istorijos šaltinių (Lietuvos Metrikos ir kitų) tyrimas ir skelbimas. Mokslo taikomosios veiklos srityje: Lietuvos miestų atsiradimas ir raida (istorija ir archeologija).

Institute 2009 m. buvo vykdoma 14 iš valstybės biudžeto finansuojamų programų:

1. „Lietuvos istorija“ (2001–2011) (prof. habil. dr. J. Kiaupienė);
2. „Lietuva Europoje: kultūrinės sąveikos archeologiniais duomenimis“ (2007–2011) (doc. dr. V. Šimėnas);
3. „Pagalbiniai istorijos mokslai“ (tęstinė 2007–2011) (doc. dr. E. Rimša);
4. „Lietuvos Metrikos ir kitų istorijos šaltinių tyrimas ir publikavimas“ (2006–2010) (dr. A. Dubonis);
5. „Lietuvos istoriografijos paminklai“. D. 2 (2004–2009) (doc. habil. dr. I. Lukšaitė);
6. „Lietuvos visuomenės modernizacija ir etniniai konfliktai (nedominuojančios etninės bendruomenės Lietuvoje XIX a. – XX a. pirmą pusę)“. D. 2 (2006–2010) (dr. V. Sirutavičius);
7. „Lietuva Antrajame pasauliniame kare“. D. 2 (2006–2010) (dr. Č. Laurinavičius);
8. „Tapatybė erdvėje ir laike: lokalsios bendruomenės“ (2007–2011) (dr. V. Savoniakaitė);
9. „Lietuvių etninės kultūros atlasas. Papročiai“. D. 2 (2007–2011) (dr. Ž. B. Šaknys);
10. „Lietuvos miestų socialinė topografija XIV–XX a.“ D. 2 (2009–2013) (dr. G. Vaitkevičius);
11. „Lietuvos istorijos metraštinė“ (tęstinė) (prof. dr. Z. Kiaupa);

12. „Lithuanian Historical Studies“ (tęstinė) (dr. S. Rowellas);

13. „Lietuvos krikščioniškoji dvasininkija ir 1863 m. sukilimas“ (2004–2008, pra-
tęsta iki 2009) (habil. dr. A. Prašmantaitė);

14. „Atminties kultūra Lietuvoje 1918–2009 m.“ (2009–2013) (habil. dr. A. Nik-
žentaitis). Ši programa yra nauja, patvirtinta tik 2009 m., ir pradeda Lietuvos isto-
riografijoje novatorišką ir perspektyvią atminties kultūros tyrimų kryptį, susiejančią
pavienius šios problematikos tyrimus.

2009 m. svariais rezultatais baigėsi habil. dr. Ingės Lukšaitės vadovautos progra-
mos „Lietuvos istoriografijos paminklai“ antras etapas. Per abu programos vykdymo
tarpsnius prie jos ilgiau ar trumpiau dirbė 6 Instituto mokslininkai ir tyrėjai paskelbė
tris Mato Pretorijaus veikalo „Prūsijos įdomybės, arba Prūsijos regykla“ tomus, ketvir-
tas parengtas spaudai (I. Lukšaitė), išleido dar 5 istoriografijos paminklus ir šaltinių
rinkinius (pvz., „Keturi Gotfrydo Ostermejerio rankraščiai“, parengė Vilija Gerulai-
tienė, Vilnius, 2002; Elijas Pilgrimovijus, „Didžioji Leono Sapiegos pasiuntinybė į
Maskvą“, 1600–1601, parengė Jūratė Kiaupienė, Vilnius, 2002; „Šv. Kazimiero gy-
venimo ir kulto istorijos šaltiniai“, sudarė Mintautas Čiurinskas, Vilnius, 2003; „Ca-
simiriana II. Vitae antiquiores S. Casimiri = Ankstyvieji šv. Kazimiero „gyvenimai“,
sudarė, vertė, įvadą parašė M. Čiurinskas, Vilnius, 2004), vieną monografiją, paskelbė
12 mokslinių straipsnių Lietuvos ir užsienio leidiniuose, spaudai parengtas Teodoro
Lepnerio „Prūsų Lietuvis“. Tad ne tik mokslui pateikti, bet ir plačiajai visuomenei
prieinamais padaryti reikšmingi Mažosios Lietuvos ir LDK istoriografijos paminklai
bei istoriniai šaltiniai.

2009-ieji buvo metai, kai pagal naująjį Mokslo ir studijų įstatymą mokslo tyrimų
įstaigos turėjo pradėti perėjimą prie dalinio programinio / projektinio mokslinių tyrimų
finansavimo, reiškiančio, kad dalis Instituto moksliniams tyrimams skirto biudžeto
turi būti gaunama per projektus. 2009 m. pirmame pusmetyje paskelbtas Lietuvos
mokslo tarybos (LMT) pirmasis kvietimas teikti paraiškas Nacionalinei lituanistikos
plėtros 2009–2015 m. programai įgyvendinti rėmėsi dar senaisiais principais. Instituto
mokslininkų dalyvavimas projektų konkurse buvo sėkmingas: visi 6 pateikti projektai
laimėjo, tiesa, jų vykdymui skirtos lėšos buvo labai apkarpytos, ir tai sukėlė nemažai
problemų įgyvendinant projektus. Laimėjo šie projektai: 1. „Lietuvos Metrika: tyrimai
ir leidyba“, 2009–2011 m. (projekto partneris – Vilniaus universiteto Istorijos fakulte-
tas, projekto vadovas D. Antanavičius); 2. „1413 metų Horodlės aktai“, 2009–2011 m.
(projekto partneris – Polska Akademia Umiejętności (PAU) / Polish Academy of Arts
and Sciences, Kraków, projekto vadovė J. Kiaupienė); 3. „M. Pretorijaus, T. Lepnerio,
L. Rėzos kūriniai – Mažosios Lietuvos kultūros istorijos šaltiniai“, 2009–2011 m. (pro-
jekto partneris – LLTI, projekto vadovė I. Lukšaitė); 4. „1655–1661 m. rusų okupacinės
valdžios dokumentai“, 2009–2010 m. (projekto vadovas E. Meilus); 5. „Bažnyčios aki-
stata su modernybe: neprakalbinti XIX a. Lietuvos istorijos šaltiniai“, 2009–2011 m.

(partneris – Lietuvos katalikų mokslų akademijos Humanitarinių tyrimų institutas, projekto vadovas Paulius V. Subačius); 6. „Kultūrinės ir komunikacinės atminties raiška ir transformacijos daugiakultūrinio miesto erdvėje XX–XXI a.“, 2009 m. (projekto vadovas A. Nikžentaitis).

Praėjusiais metais tęsti dar Valstybinio mokslo ir studijų fondo (VMSF) pradėti finansuoti projektai, kurie 2010 m. turėtų būti užbaigti: 1. „Kultūrinio kraštovaizdžio raida archeologijos ir gamtos mokslų duomenimis“ (Archeokraštovaizdis), 2008–2010 m. (projekto partneriai – Vilniaus universiteto Archeologijos katedra, Kernavės kultūrinis rezervatas, vadovas V. Šimėnas); 2. „Tautinis identitetas: lokalių bendruomenių lyginamosios perspektyvos globalizacijoje“, 2008–2010 m. (vadovė V. Savoniakaitė); 3. „Lietuvos žydai. Istorinė studija“, 2008–2010 (partneris – VšĮ Rytų Europos žydų kultūros ir istorijos tyrimų centras, vadovas V. Sirutavičius). Šie projektai praėjusiais metais buvo vykdomi sėkmingai, tikėsimės, bus sėkmingai ir užbaigti.

2009 m. sėkmingai buvo įvykdyti VMSF finansuoti projektai: 1. „Pleistoceno ežerų rekonstrukcija ir Ankstyvojo žmogaus veiklos pėdsakų paieškos Pietryčių Lietuvoje“. 2009 m. (projekto partneriai: Geologijos ir geografijos institutas; Valstybinė paminklotvarkos ir archeologijos tarnyba Saksonijos-Anhalt žemėje, Halė, Vokietija; Leipcigo universiteto Geofizikos ir geologijos institutas, Vokietija; Martino Liuterio universiteto (Vitenbergas–Halė) Geomokslų institutas, Inžinerinės geologijos skyrius, Vokietija; UAB „Ingeo“, Lietuva; vadovas G. Piličiauskas); 2. „XVII a. vid. Maskvos okupacijos Lietuvoje šaltiniai: 1657–1662 m. Vilniaus tarybos įrašų knyga. Publikacija ir tyrimas“ vadovas E. Meilus); 3. „M. Pretorijaus „Deliciae Prussicae“ rankraščio tyrimai ir rengimas spaudai. VIII ir IX knygų perrašo rengimas“ (vadovė I. Lukšaitė).

Instituto mokslininkai bendradarbiavo įgyvendinant kitų institucijų parengtus ir LMT konkursą laimėjusius projektus, taip pat dalyvavo įvairiuose kituose tarpinstituciniuose projektuose.

2009 m. buvo tęsiami taikomojo mokslo pobūdžio projektai, kuriuos finansavo Užsienio reikalų ministerija: 1. „Lietuvos, Baltarusijos, Ukrainos mokslininkų bendradarbiavimas: Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės enciklopedijos parengimas, III etapas“ (projekto vadovas A. Nikžentaitis). Projektą finansavo Užsienio reikalų ministerija iš Vystomojo bendradarbiavimo ir paramos demokratijai programos lėšų. Jį įgyvendinant bendradarbiaujama su Vilniaus universitetu ir leidykla „Aidai“. 2. „Dokumentų rinkinio „СССР и Литва в годы Второй мировой войны“ 2 tomo parengimas“ (projekto vadovas A. Nikžentaitis). Užsienio reikalų ministerija taip pat finansavo trumpalaikį projektą „Lietuvos, Ukrainos ir Baltarusijos mokslininkų bendradarbiavimas publikuojant ir tyrinėjant Lietuvos Metriką: Lietuvos patirties sklaida ir perteikimas“, 2009 m. projektui vadovavo Darius Antanavičius.

2009 m. lapkričio mėn. paskelbus antrąjį Nacionalinės lituanistikos plėtros programos įgyvendinimo projektų kvietimą, LII mokslininkai pateikė 25 projektus, tačiau

tarp jų yra 3 konferencijų, 4 Instituto tęstinių leidinių ir 8 monografių bei šaltinių rinkinių publikavimo, 1 šaltinių rinkinio parengimo projektai ir tik 9 mokslo tiriamieji projektai, dauguma kurių – vieno mokslininko palyginti maži projektai. Pagal pirmąjį kvietimą buvo pateiktas tik vienas nedidelis tiriamasis projektas, visi kiti – šaltinių rengimas publikavimui ir jų publikavimas. Taigi projektų rengimo patirtis rodo, kad labiau orientuojamasi į šaltinių publikacijas, nors mūsų siekiamybė turėtų būti solidžių mokslininkų kolektyvų mokslo tiriamųjų projektų rengimas. Tokie projektai pateisintų mūsų, kaip mokslinio tyrimo instituto, galinčio atlikti didelės apimties kolektyvinių pastangų reikalaujančius darbus, paskirtį. Žinoma, galima teisintis, kad laikas, skirtas projektams parengti, nebuvo ilgas, ypač pirmojo kvietimo, nespėta susiorganizuoti. Institute vykdomos bent kelios programos, kurias reikia sėkmingai užbaigti 2010 m. ir pan. Vis dėlto turime pripažinti, kad esama ir tam tikro nepaslankumo. Tikimės, kad 2010 m. Instituto mokslininkai sugebės kuo naudingiau sau ir Institutui pasinaudoti LMT programų teikiama galimybėmis, juolab kad rezervų ir galimybių dar neišnaudojome. Nors, reikia pripažinti, kad egzistuoja dar neišspręstos LMT projektų ir Instituto programų derinimo ir jų nesidubliavimo problemos, mokslininkų skatinimo rengti ir teikti projektus problema. Perėjimas prie mokslinės tiriamosios veiklos organizavimo projektų, dauguma kurių yra palyginti trumpi – ne daugiau kaip 3–4 metai, formos kelia pavojų, kad moksliniai tyrimai gali susmulkėti, tapti paviršutiniški, atliekami „greito maisto“ principu. Tuo tarpu patirtis parodė, kad fundamentaliems moksliniams tyrimams reikia ne vienerių–dvejų metų, bet gerokai ilgesnio laiko tarpo, nei gali suteikti projektai. Taigi teks spręsti sudėtingą problemą: kaip suderinti fundamentinius ilgalaikius tyrimus su projektine veikla, stengiantis išsaugoti ir palaikyti deramą istorinių tyrimų kokybę, kuriai mus įpareigoja Instituto įstatai, pagaliau ir Instituto mokslininkų darbais sukurtas įvaizdis.

2009 m. toliau buvo sėkmingai ne tik tęsiamas, bet ir plečiamas bendradarbiavimas su užsienio šalių mokslo ir studijų institucijomis. LII turi veikiančias bendradarbiavimo sutartis su šiomis užsienio švietimo bei mokslo institucijomis: Adomo Mickevičiaus universitetu Poznanėje, Lenkijos MA Tadeuszo Manteuffelio istorijos institutu, Lenkijos MA Mokslo istorijos institutu, M. Koperniko universitetu Torunėje Istorijos fakultetu, Valstybiniu Baltarusijos universitetu Minske, Rusijos MA Visuotinės istorijos institutu bei Rusijos MA Rusijos istorijos institutu, Herderio institutu Marburge (Vokietija), Ukrainos nacionalinės mokslų akademijos Ukrainos istorijos institutu. 2009 m. buvo pasirašyta bendradarbiavimo sutartis su Lenkijos mokslų akademijos Krokuvoje II Istorijos-filosofijos skyriumi (*Wydział II Historyczno-Filozoficzny Polskiej Akademii Umiejętności w Krakowie*), numatyta bendradarbiauti rengiant bendrus projektus, mokslininkų mainų programą ir keistis abiejų institucijų leidiniais. Pirmas konkretus pradėtas įgyvendinti projektas – Horodlės unijos aktų publikavimas (vadovė prof. habil. dr. Jūratė Kiaupienė).

Pagal Lietuvos istorijos instituto ir Varmijos-Mozūrijos universiteto Olštine bendradarbiavimo sutartį (pasirašytą 2008 m. spalio 28 d.) pradėtas kurti Lituaniistikos studijų centras šiame universitete. Institute projektui vadovauja habil. dr. Tamara Bairauskauskaitė ir habil. dr. Alvydas Nikžentaitis. Įgyvendinant šį projektą, 2009 m. spalio 14–17 d. Lietuvos istorijos institutas, Varmijos-Mozūrijos universitetas ir Vilniaus pedagoginis universitetas surengė 4 dienų seminarą Varmijos-Mozūrijos universiteto ir Vilniaus pedagoginio universiteto studentams bei doktorantams „Lietuva ir Lenkija dabar ir praeityje: bendra istorija ir skirtingos (?) jos interpretacijos“. Seminaru siekta aktualizuoti Lituaniistikos studijas ir pritraukti į jas studentus.

Lietuvos istorijos institutas taip pat dalyvauja rengiant tarptautinį projektą, numatantį Lituaniistikos studijas įdiegti Glazgo (Glasgow) universitete. Pagrindinis šio projekto vykdytojas Lietuvoje – Kauno Vytauto Didžiojo universitetas, o Institutas ir Klaipėdos universitetas turėtų prie jo prisidėti vėliau.

2009 m. toliau dirbta prie „Dvišalės Lietuvos Respublikos ir Rusijos Federacijos istorikų komisijos“ inicijuoto projekto, numatančio II Pasaulinio karo dokumentų publikavimą. Čia kartu dirba Instituto ir Rusijos mokslų akademijos Rusijos visuotinės istorijos instituto mokslininkai. Šiuo metu baigtas rengti antras šio leidinio tomas, kuris turėtų būti išleistas 2010 m.

2009 m. po konsultacijų Varšuvoje ir Vilniuje susitarta su Lenkijos tarptautinių santykių institutu (*Polski Instytut Spraw Międzynarodowych*) dėl bendro projekto, kurio tikslas – paskelbti Lietuvos–Lenkijos santykius 1920–1939 m. atspindinčių dokumentų rinkinį.

2009 m. prasidėjo *Volkswageno* fondo finansuojamas projektas „Kultūrinių prasmų institucionalizavimas: istorijos mokytojai kaip tarpininkai tarp kolektyvinės ir individualios atminties Gruzijoje, Kirgizijoje ir Lietuvoje“. Šio projekto tikslas – atskleisti požiūrį į sovietinę praeitį visose trijose šalyse, kaip šis požiūris atsispindi istorijos vadovėliuose ir kokį vaidmenį jis atlieka pateikiant praeities vaizdinius mokytojo, gyvenusio sovietinėje epochoje, asmenybė.

2009 m. gruodžio mėn. Lietuvos istorijos institutas G. Piličiausko pastangomis prisijungė prie Europos tarpvyriausybinių bendradarbiavimo programos mokslo ir technologijų srityje – COST (*European Cooperation in Science and Technology*). Iki 2009 m. gruodžio mėn. į šią veiklą įsitraukė 16 šalių mokslinės institucijos. COST finansuoja mokslininkų bendradarbiavimą iš Europos Sąjungos bendrųjų programų lėšų pagal Europos mokslo fondo ir Europos Komisijos sutartį.

Svarbiausia bendradarbiavimo su Herderio institutu sritis – istorijos bibliografijos rengimas.

Pradėtos konsultacijos dėl galimybės įsitraukti į tarptautinės mokslinės duomenų bazės, skirtos Europos tautiniams judėjimams, projektą (NISE).

Instituto darbuotojai ir toliau aktyviai dalyvavo studijų procese – dėstė Kauno Vytauto Didžiojo universitete, Klaipėdos universitete, Lietuvos karo akademijoje, Vilniaus dailės akademijoje, Vilniaus pedagoginiame universitete, Vilniaus universitete, Europos humanitariniame universitete. 22 (2008 m. – 23) pagrindines pareigas einantys Instituto darbuotojai skaitė daugiau nei 40 kursų bakalauro, magistratūros bei doktorantūros studijų klausytojams, organizavo studentų praktikas. Instituto mokslininkai aktyviai dalyvavo rengiant mokslininkus kaip tarybų daktaro disertacijoms ginti nariai ir kaip oponentai Vilniaus, Klaipėdos, Vytauto Didžiojo universitetuose, Vilniaus dailės akademijoje.

Bendradarbiavimas su Lietuvos aukštosiomis mokyklomis plečiamas, ištraukiamas į jų konkursams teikiamus studijų pertvarkos projektus. 2009 m. Institutas prisidėjo prie Vilniaus universiteto Istorijos fakulteto studijų pertvarkos projekto „I pakopos studijų programų (Archeologija, Istorija, Kultūros istorija ir antropologija) atnaujinimas Vilniaus universiteto Istorijos fakultete“, teikto nacionalinei studijų programai pagal priemonę VP1-2.2-ŠMM-07-K „Studijų kokybės gerinimas. Tarptautiškumo didinimas“.

Svarbi Instituto mokslininkų veikla – mokslinių tyrimų sklaida visuomenėje, prisidedanti prie istorinių žinių populiarinimo, visuomenės istorinės kultūros formavimo, vietos bendruomenių kultūrinio gyvenimo organizavimo. Mokslinių tyrimų sklaida visuomenėje vyko įvairiomis formomis: tai ir paskaitos mokytojams, supažindinančios su naujausiais istoriografijos laimėjimais ir tiriamomis problemomis, paskaitos visuomenei, vieši seminarai ir diskusijos, dalyvavimas televizijos ir radijo laidoose, interviu laikraščiams istoriniais ir visuomeniniais politiniais klausimais, dalyvavimas kuriant istorinius dokumentinius filmus, mokslo populiarinimo straipsniai ir informacijos, pagaliau net ir mūsų leidinių pristatymai visuomenei. Nors ne visi linkę tiksliai fiksuoti šią savo veiklą, Instituto mokslininkai dalyvavo per 160 tokių renginių. Instituto mokslininkai 2009 m. toliau talkino Lietuvos savivaldybėse organizuojant įvairius mokslo renginius, inicijuotus vietos kultūros institucijų.

Reikia pažymėti, kad atsiranda naujų modernių mokslinių tyrimų sklaidos tarp mokslininkų ir visuomenės formų. Gytis Piličiauskas savo iniciatyva ir lėšomis sukūrė dvi interneto svetaines: 1) <www.archeologija.eu> – lietuvių kalba, skirtą tarptautinių mokslinių, archeologinių ir tarpdisciplininių projektų darbų ir rezultatų sklaidai; 2) <www.stoneage.lt> – anglų kalba, skirtą pristatyti Lietuvos archeologiją, t. y. mokslo raidą, laimėjimus, problemas, žymiausias archeologines vietas angliškai suprantančiam pasauliui.

Apibendrinant metų veiklą pažymėtina, kad, nepaisant vykusių mokslo sistemos pertvarkų, pareikalavusių nemažai dėmesio ir jėgų, sudėtingos finansinės situacijos, mokslo tiriamasis darbas Institute vyko sėkmingai, toliau nuosekliai dirbta visose

mokslinės veiklos srityse: vykdomos Instituto programos, įgyvendinami LMT finansuojami projektai, tęsiami senieji ir pradėti naujieji projektai, tarp jų ir inicijuoti Lietuvos valstybinių institucijų, įgyvendinami bendradarbiaujant su Lietuvos ir užsienio partneriais. Buvo ne tik tęsiamas, bet ir toliau plėtojamas tarptautinis bendradarbiavimas, ieškoma naujų būdų ir galimybių Lietuvos mokslininkų tyrimų rezultatus skelbti užsienio šalyse. Instituto mokslininkai ir toliau buvo aktyvūs mokslinio ir visuomeninio gyvenimo dalyviai, o jų atliekamų Lietuvos istorijos tyrimų rezultatai, jų nuostata sukeldavo aktyvias diskusijas visuomenėje.

Zita Medišauskienė